

Loretz krytykuje Dahooda, który na podstawie tekstów ugaryckich przyjmował wczesne datowanie powstania psalmów. Wskazują one na antologiczny charakter pieśni po niewoli, które dziś uznajemy za zaginione.

Praca zawiera szerokie spojrzenie na podobieństwa literackie psalmów i literatury starowschodniej, przede wszystkim ugaryckiej. Loretz rozjaśnia ciemne punkty w teorii budowy psalmów ich pochodzenia, opierając się na materiale literackim z Ugarit, i rzucił nowe światło na dalsze badania literackie i historyczne psalmów. Paralelizm członów wydaje mu się ważnym momentem wspólnej zależności psalmów i tekstów ugaryckich od literatury starowschodniej. Datowanie psalmów i ich cytowanie ze starej literatury muszą być jednak przedmiotem dalszych badań literackich psalmów.

Loretz usiłuje wyjaśnić ważną tezę o antologicznym charakterze wielu psalmów i chce wskazać na proces powstawania psalmów na podstawie tekstów pieśni, które zawierają starą kananejską tradycję. Jeśli np. Loretz znajduje w Ps 82,2-4 elementy prorockiej krytyki socjalnej przed niewolą i w wierszu 1.6-7 opowiadanie o przeniesieniu do niebieskiego świata aniołów lub bóstw, pośród których zasiada do sądu najwyższy bóg, to powstaje pytanie, czy musi chodzić o słowne cytaty ze starszej literatury? Szczególnie problematyczna wydaje się teza, że w wierszu 1. brakuje części starszego utworu, który opisywał postępowanie sądowe. Równie dobrze można przyjąć wybór jakiegoś motywu w czasach późniejszych, nie musi on koniecznie pochodzić ze starej tradycji. Nie koniecznie musi np. Ps 82,2-4 zawierać wcześniejszą krytykę socjalną proroków.

Zasługą tej pracy jest próba ukazania linii łączących teksty psalmów z literaturą starowschodnią i ugarycką.

Ks. Zdzisław Małecki

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2007, t. 40, z. 1, s. 221–222

Matthias Franz, *Der barmherzige und gnädige Gott. Die Gnadenrede vom Sinai (Exodus 34,6-7) und ihre Parallelen im Alten Testament*, Stuttgart, Kohlhammer 2003 (BZAW 160), X + 294 s. ISBN 3-17-017896-2.

Publikacja stanowi analizę tzw. wypowiedzi łaskawych Jahwe i autor rozumie ją jako wkład do „systematycznego opracowania łaskawych wypowiedzi Boga w Starym Testamencie”. Celem jego badań jest sprawdzenie, czy w Starym Testamencie można dostrzec relacje między miłością i gniewem Boga, Jego łaską i karą. Dzieje tych badań wskazują, że Wj 34,6 było częstym przedmiotem tych badań teologicznych.

Praca składa się z 5 części. W części I analizuje autor problemy literackie tekstu Wj 34. W części II omawia teksty pozabiblijne, mówiące o gniewie i łasce bóstw, zawarte w najstarszej fazie egipskiej i mezopotamskiej literatury aż do wypowiedzi o łasce w Koranie w VII w. W części III analizuje pochodzenie i znaczenie słów występujących w Wj 34,6 nn., prowadzi to do pewnego rodzaju interpretacji omawianego tekstu. W części IV zajmuje się problemem historii powstania opowiadania Wj 32–34 i zmian, jakie zachodziły w tym tekście. Część V zajmuje się Wirkungsgeschichte tekstu Wj 34,6 w Starym Testamencie.

Zakończenie pracy stanowi streszczenie całego dzieła oraz bogaty spis literatury przedmiotu wraz z rejestrem biblijnych i pozabiblijnych terminów występujących w pracy.

Badania literackie tekstu zawarte w części I wskazują na zróżnicowaną budowę literacką wypowiedzi Jahwe o łasce i karze. Wypowiedzi o łasce ujęte są czasownikami, przymiotnikami i imiesłowami. Natomiast w tekstach mówiących o karzącym działaniu Boga, występują najczęściej czasowniki.

Część II przedstawia różnorodny charakter mowy o gniewie i łaskowości bóstw na Bliskim Wschodzie. Znane są wypowiedzi o łasce i sądzie w literaturze egipskiej i mezopotamskiej. Choć mają one swój regionalny charakter, jednak zachowują ogólną bliskowschodnią tradycję. Semickie hymny i modlitwy, mity i epeje wyrażają nadzieję na łaskę i gniew i kierują swoje prośby do różnych bóstw. Miłosierdzie bóstwa łączone było z jego imieniem, a zatem z jego obecnością. Potwierdza to analiza semickich imion bóstw i ich działanie.

Zakończenie III części stanowi główny przedmiot jego pracy. Autor wskazuje w niej na dwa aspekty: 1) poszczególne wypowiedzi mają charakter tradycyjno-historyczny, mówi o tym również wypowiedź w Wj 34,6n oraz 2) wypowiedzi prorockie, np. Eliasza i Ozeasza, a potwierdzają teksty psalmów.

Autor potwierdza swoją tezę przez analizę opowiadania w Wj 32–34 i zalicza je do tradycji przykazań i tradycji oglądania Boga na Synaju (Wj 33,18-23; 34,2.4.5-7). Zapowiedź łaski wypowiada sam Jahwe. Bóg chce wysłuchać ludzkie prośby, proszący może spodziewać się wysłuchania. Odpowiada to tradycji prorockiej, że Bóg udzieli łaski za pośrednictwem proroka. Tradycje te połączą się w opowiadaniu o złotym cielcu. W tej kompozycji tekst otrzyma funkcję dalszego opowiadania o wędrowce na pustyni i głosu Jahwe na Synaju. W końcowej redakcji miłosierna obecność Jahwe przedstawiona jest na tle nowego przymierza, połączonego z refleksją i wskazuje na powiązania z 1 Krl 12.

W ostatniej części autor wskazuje na działanie tego tekstu w późniejszej tradycji, czyli tzw. „Wirkungsgeschichte.” Wskazuje na to analiza Pwt 9, gdzie tekst wskazuje, że wydawca tej tradycji znał już wypowiedzi o łasce i połączył je z wydarzeniami na Synaju w kontekście Wj 33–34 i wędrowki przez pustynię.

Autor z wielką rozważą i metodycznie posługuje się wybranymi tekstami, aby dać odpowiedź na przedstawiony przez siebie problem ukazania Jahwe miłosiernego i łaskawego. Analizując wybrane teksty, zwraca również uwagę na wypowiedzi o istnieniu Jahwe i Jego obietnicach.

Praca jest również jakimś przyczynkiem do jasnego przedstawienia istnienia Boga i Jego działania wśród ludu, czyli do rozszerzenia horyzontów idei monoteizmu izraelskiego.

Ks. Zdzisław Małecki

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2007, t. 40, z. 1, s. 222–223

Jean-Pierre Sterck-Degueldre, *Eine Frau namens Lydia. Zu Geschichte und Komposition in Apostelgeschichte 16,11-15.40*, Tübingen 2004 (WUNT II/176), XIII + 327 s.

Książka ta – jak sam autor pisze w przedmowie – jest nowym spojrzeniem na rozprawę doktorską, którą obronił w 2001 r. na Wydziale Teologicznym Ernst-Moritz-Arndt-Universität. Jej promotorem był wybitny znawca Filippi – Peter Pilhofer, autor dwóch monografii poświęconych temu miastu oraz powstałej tam wspólnocie wczesnochrześ-